

Етнокультура, конфесійне життя і побут подолян

УДК 398.8(447.43)

В.В.Шевчук

Особливості поетики історико-героїчних переказів Поділля

У статті висвітлюється питання про поетику історико-героїчних переказів із Поділля, зокрема, аналізується група історичних переказів та подається їх структурний аналіз.

Ключові слова: Поділля, фольклористика, народний переказ, поетика, неказкова проза.

Українська фольклористика упродовж уже досить тривалого часу ставить питання про перекази як окремий жанр фольклору. Дослідники подільської неказкової прози майже не звертали уваги на це питання. Перекази, зазвичай, розглядалися, як історичне й етнографічне джерело, їх аналізували, окрім фольклористів, також історики та етнографи.

Перш ніж говорити про жанрові і художні особливості подільських переказів, необхідно зазначити, що їхні ознаки виражені недостатньо чітко. Межі між переказами та іншими епічними жанрами доволі умовні й хиткі. Щоб зрозуміти специфіку переказів, треба передусім з'ясувати співвідношення змісту таких творів з історичними фактами. Розглядаючи жанрові особливості переказу, треба пам'ятати, що йдеться про твори, які яскраво висвітлюють конкретні обставини життя, думки та наміри народу, його біль та страждання.

Важливим є питання композиції подільських історико-героїчних переказів. Звичайний переказ переважно буває невеликим за об'ємом, але манерою викладу, актуальністю змісту і простоті композиції привертає до себе слухача, робить на нього глибоке враження, яке посилюється й унаслідок цілковитої довіри у реальність того, про що оповідається. Порівняно з іншими жанрами народної прози у переказі пізнавальна функція більш виразна. Це своєрідні зведення часткових, але дуже важливих моментів історії народу, його минулого життя, що дає слухачеві додаткову інформацію до розуміння певної події. Це закономірно, адже основне призначення переказу зберегти пам'ять про важливі події і діячів історії, дати їм оцінку.

Повідомлення або подія, наведені в подільських історико-героїчних переказах, не викликають у слухача жодних сумнівів щодо їхньої справжності, адже

вони спираються на реальність. Правдивість переказу підкреслюється тим, що у ньому, зазвичай, називаються ім'я героя, місцевість і час дії.

В основі подільського переказу завжди певний факт або обставина, які складають ядро сюжету. Безумовно, за усної передачі від особи до особи окремі деталі факту можуть бути або втрачені, або замінені іншими, близькими по сюжету деталями, а саме повідомлення про цей факт з плином часу може обрости додатковими фактами чи може бути переосмислене, дещо втратити реальну основу. Але повідомлення, подане в переказі, все ж сприймається як істинне, як ситуація з реального життя, бо сам респондент вірить у зміст оповідної ним історії, прагне уникати елементів фантастики. Тому в переказах практично нема фантастичних мотивів, нереальних чи надприродних персонажів. Це не суперечить наявності в їх структурі елементів художнього домислу, який є переважно гіперболою, перебільшенням, щоб підкреслити значущість події, силу героя, це виразно бачимо в переказах про Устима Кармалюка, який “мав стільки сили, що сам міг побороти 10–12 дорослих чоловіків [...]”¹.

Ось якою є характеристика розбійника Сокола: “Сокол був середнього зросту, значно нижчий від приказчика, але міг кулаком забити вола”².

Специфікою подільського переказу є й те, що подія, яка представлена в ньому, має національний і локальний характер, пов'язана з певною місцевістю. Це врешті природно, адже переказ повідомляє тільки про подію місцевої історії. Локальний характер подільських переказів чітко простежується при зіставленні його з іншими жанрами фольклору. Так, у героїчному та історичному епосі зображуються події всенародного значення – боротьба народу з іноземними загарбниками, а тому такі твори мали загальнонаціональне поширення. Це стосується й історико-героїчних переказів.

В історії подільського краю нема жодної знакової постаті чи події, про які б не розповідалося у переказах. Усі масштабні події, починаючи з часів боротьби подолян з турками й татарами, національно-визвольна боротьба та народні заворушення в різних місцях Поділля під орудою Б.Хмельницького, І.Сірка, У.Кармалюка, О.Довбуша та ін. стали змістовою основою багатьох переказів. Ці події подано по-народному правдиво, переконливо.

Зміст переказу завжди конкретний, оскільки він представляє подію, що стосується історії означуваного регіону. Однак для повного розуміння суті переказу недостатньо знати про цю подію з інших джерел, важливо бути добре обізнаним з цим краєм у географічному та історико-культурному планах. Отже, зміст переказу треба розглядати в цьому “контексті”.

Зрозуміло, переказ подекуди не позбавлений анахронізму і домислу, які виникають внаслідок тривалого усного побутування – первісний текст не лише “фільтрується” й переосмислюється, а й доповнюється, “обростає” додатковими деталями. Події і люди подекуди переміщуються в часі, внаслідок чого змінюється первинний зміст переказу, з'являються його варіанти.

Порівняємо різні варіанти переказу “Про походження назви села Завадинці, записаного в с.Завадинці Городоцького р-ну, Хмельницької обл.

Варіант 1

Із оборонними заходами феодалів зв'язане виникнення села Завадинці. В основі цієї назви лежить слово “завада” – перешкода. Литовці спорудили дерев'яні завади на шляху нападу поляків, біля яких і виникло село Завадинці [...]³.

Варіант 2

Коли турки йшли на місто Кам'янець-Подільський, то мешканці села чинили великий опір. Ще донедавна біля нашого лісу знаходили шаблі і списи з боїв тих часів. На схилах річки Яромирка. Тож після цих подій це село почали називати Завадинці, що походить від словосполучення “стати на заваді”⁴.

Зауважимо, що події, явища та факти, наведені в переказі можуть бути й недостовірними, якщо на оповідача чинився ідеологічний тиск. Слушно є думка М.Чорнопиского, який зазначав з приводу особливостей змісту прозових жанрів: не тільки у підбільшовицькій Україні поневолювачі продукували пасквільний псевдофольклор проти Мазепи, Петлюри та інших борців за волю України, а й за панування царського режиму влада культивувала і вживляла у свідомість поневолених цареславство Петра, Катерини, її фаворитів, зрадників українського народу [...]⁵. Це дає змогу пояснити наявність на Поділлі й переказів, які засуджують Кармалюка, вказують на нього як на розбійника та злочинця, а його побратимів, як зауважував В.Тищенко, під впливом дворянсько-буржуазної історіографії прозивали “п'яницями, злодіями і душогами”⁶. Це бачимо стосовно окремих топонімичних переказів. (“Село Вовковинці”⁷, “Про походження назви села Москалівка”⁸). Так, у переказі про с.Вовковинці, записаному в цьому ж селі Деражнянського р-ну йдеться про те, що Катерина II подарувала це село своєму фаворитові Волкову, якого прогнала “в ізгнанні”⁹.

Переважна більшість подільських історико-героїчних переказів, відображає народний погляд на певну подію в історії регіону. Особливо показовими є перекази про людей, які для місцевих жителів вважалися “повадирами” та “корманічами” у боротьбі проти чужоземних загарбників.

У подільських переказах нема спеціальних зачинів та кінцівок, як це бачимо у народних казках. Важливу роль відіграє кульмінація, через яку оповідач підсумовує розповідь, показує важливість події, оцінює дію героя, адже зображує його в певний критичний момент. Так, у переказі “Про скасування кріпосного права” (записано у с.Великі Каленичі, Полонського р-ну) йдеться про те, як одного разу в село прийшов якийсь незнайомець – це був Олександр II, якого відлупцював пан. Цар після цього написав на криниці: “Тут був Олександр II. Получив 25 різок”. Після чого у село прийшла звістка, що скасували кріпосне право¹⁰. У цьому творі добре розвинутий мотив скасування кріпаччини. Подільські перекази з такої тематики переважно лаконічні, короткі за своїм ідейним змістом, уникають зайвих деталей і подробиць. Цими ознаками відзначається соціальний чи історичний переказ “Про скасування кріпосного права”¹¹. Таких переказів на Поділлі зафіксовано небагато.

Проте цей мотив у історичному переказі може розглядатися з позиції його художності: починаючи з композиції твору і завершуючи його окремими

художньо-виражальними засобами, як епітети, порівняння і т.п. Крім того, не завжди подільський переказ розпочинається з традиційного зачину. Низка респондентів говорять про розповідь як про безпосередній опис подій, закладеного у сюжеті: “А се, доню, був 1861 рік. Бач, доки цар не попробував сам, що таке кріпак, доти й не скасував кріпосне право!”¹². Як бачимо, у циклі соціально-побутових переказів про панщину та її наслідки увага респондентів зосереджена на розповідях про соціальне розшарування, про важке життя подолян. Основна сюжетна лінія цих народотекстів пов’язана з незгодами переважної більшості подолян з новими порядками та законами, іншими соціальними умовами життя.

Аналізуючи художні особливості історико-героїчних переказів, С.Азбелев вказав на аспект віри респондента у правдивість своєї розповіді, нехай подекуди й вигаданої: нерідко оповідач, додержуючись в основному фактів, дещо мимоволі додає від себе, злегка насичуючи повіствування плодами власного домислу¹³. Отже, у переказах інтерпретація фактів – форма несвідомого художнього відзеркалення дійсності.

“Поетика фольклору – це поетика текстів, що творяться в момент їх відтворення”, – зазначав Б.Путілов¹⁴. Оповідач завжди прагне розповісти переказ слухачеві так, щоб у те, про що там йдеться повірили. Тому у багатьох переказах присутня початкова характерна фраза, якою оповідач певним чином страхується від ймовірного спотворення фактів: “казав дід...”, “таке я чувала, таке й вам розказала”, “Було се, доцю, дуже давно”, “Старі люди казали” і таке інше, і вказівки на джерело інформації мали переконувати й у важливості та істинності змісту переказу.

Чим поважніший вік людей, які вживають такі застереження, тим більш правдоподібною й достовірною є зміст народного тексту. Так, у низці подільських історико-героїчних переказів зустрічаються такі вказівки: “коли ще наші прадіди важкою працею спину гнули...”, “коли на тому місці жили наші діди-прадіди...”, “ше прабабуся моя розповідала...”, “з розповідей старожилів...” тощо. Достовірність почутого могла підтверджуватися й такими фразами: “моя бабуся розповідає...”¹⁵, “...я навіть помню, що мені батько розповідав...”¹⁶, “запомнила як мені розказували про Катеринчука Степана Олексійовича”¹⁷, “мій дід Іван вмер у віці ста десяти років... Багацько оповідав всім людям, але мені втямилось одно...”¹⁸.

Сюжет історико-героїчних переказів, зафіксованих на Поділлі, як правило, однолінійний, має значну для творів жанру схему розвитку основних подій. Він рідко буває розгалуженим, таким, що складається з кількох закінчених епізодів або мотивів. Найчастіше – це один епізод, але епізод важливий, визначальний, такий, що дає змогу розкрити суть події, характер дійової особи, основні драматичні колізії. Зустрічаються й безсюжетні перекази, що мають форму короткого повідомлення: про якості героя, час його життя, людей, які чули про його вчинки. Яскравим прикладом таких творів є подільські перекази “Зустріч діда з Кармалюком” (записано в с.Лідихівка Теофіпольського

р-ну Хмельн. обл.)¹⁹ і “Казав мій дід” (записав С.Мишанич)²⁰ тощо.

Історико-героїчний переказ “Най буде Максимівка”²¹ натомість містить розгорнутий сюжет. Експедиція навчально-наукової лабораторії Кам’янець-Подільського державного університету в Борщівський район 2007 р. підтвердила побутування там цього переказу. Очевидною є орієнтація на історичну достовірність оповіді, хоча бажане використання художніх засобів: “Стояли туг козаки довго, бо мусів Богдан лишити облогу Збаража і поспішав до Зборова. Навстріч посполитому рушенню на чолі з польським королем”²².

У переказі “Най буде Максимівка” бачимо запозичення окремих тем і мотивів, зокрема незгода народу з новими умовами життя, назва місця зупинки М.Кривоноса та Б.Хмельницького. В окремих циклах порівняльних переказів спостерігаємо зв’язок з легендами та усними оповіданнями. Так, традиційний мотив появи горбів, які насипали чорт чи міфологічні богатирі у с.Кудинки (нині Летичівський р-н, Хмельницька обл.) згодом було пристосовано до циклу переказів про Б.Хмельницького: “Тому, мабуть, у Кудинцях звелів гетьман насипати земляні вали на південний захід, у напрямку до тодішніх польських володінь і щоб успішно відбивати можливі ворожі напади і мати доступ до води”²³. Це вже були особливості жанру переказу, а не легенди.

Переказові загалом притаманна стійкість мотивів і сюжетних ситуацій. Ось приклад сюжету про заховані скарби. Переказ оповідає, що після перемоги гайдамаків над панами вони пішли далі визволяти Україну, але місцеві жителі весь час пам’ятали про гайдамацьку криницю, в яку ті кинули захований у волячу шкуру скарб, який й досі намагаються відшукати.

Уже йшлося, що героями переказів є реальні особи. Їхні портретні характеристики часто відповідають історичним прототипам, але розвиваються відповідно до традиції. Скажімо, образ Кармалюка і в переказах, і в легендах, і навіть у піснях змальований однаково: добрий до бідних, безжальний каратель для панів, добро, узятє від багатих, роздає біднякам. Зустрічаючи у лісі або при дорозі панів, Кармалюк зі своїми сподвижниками насміхається з них.

Подібним є й зміст низки переказів, в яких розповідається про те, що Кармалюк разом з побратимами грабує панів: “Свиснув Кармелюк. Появились його хлопці. Набрали вони золота багато, а пана ні з чим відпустили”²⁴. Добуте добро месник дає бідному подорожньому: “Кармалюк і багач” (записано в смт. Чорний Острів Хмельницького р-ну)²⁵, “Як Кармалюк побував на весіллі” (записано в с.Абрикосівка Кам’янець-Подільського р-ну)²⁶, “Зустріч із Кармалюком” (записано в с.Вербка Кам’янець-Подільського р-ну)²⁷.

Розвитку характерів персонажів у переказах нема, адже образ змальовано лише в певний момент його життя (“Смерть Кармелюка”²⁸, “Козацька долина”²⁹, “Про тяжкі часи голодомору 1932–1933 років у Чечельниках”³⁰ та ін.).

В історико-героїчних переказах рідко показано психологічний портрет героя, змальовано його внутрішній світ, а стан душі передано через вислови й учинки. Так, дівчина Більча не могла спокійно дивитися на те, як її батько знущається з простих людей – вона викрала у князя-батька золото і роздала

бідним³¹. Інший переказ пояснює причини Кармелюкового плачу: “навколо цієї краси линув стогін і плач знедолених, скрізь пани знущались із своїх селян. Не зміг заховати і свого смутку відважний Кармель. Оглянув навколо усі простори та не стерпів бідолаха, хоч який сміливий та гордий був, а все ж заплакав”³².

Для подільських переказів характерна ідеалізація позитивних образів. Респонденти вказують лише на позитивні риси цих героїв, уникаючи будь-яких негативних деталей в їхній характеристиці.

Спогади, розповіді про події недавнього минулого самі по собі ще не є фольклорними творами. Проте вони є тим матеріалом, який поширюючись серед людей, поступово стає популярним, а відтак переходить у традицію, стає переказом. Ось характерні приклади: “За часів голодомору”³³, “Про голод у Нагорянах”³⁴, “Коли була війна...”³⁵. Вкажемо й на те, що окремі подільські перекази трансформувались в сюжетні, художні твори з виразною естетичною функцією. Це – перекази про Б.Хмельницького, О.Довбуша, У.Кармалюка та інших героїв. Переважна більшість переказів, особливо топонімічних, існують у формі безсюжетних, хронікальних повідомлень, історичних довідок та інформації, що стосуються окремих місцевостей, сіл, урочищ, пам’ятних місць.

Художній виразності переказів сприяє вживання таких поетичних засобів, як постійні епітети й порівняння. Епітети переважно виконують функцію художнього означення, що акцентує на певній істотній якості образу чи події. Епітети вживаються й тому, що завдяки їм можна красномовніше передати зміст оповіді простими й доступними засобами. Наприклад, щоб відзначити силу подолян, у переказах використовуються епітети: “добрий, красивий, плечистий, відважний”.

Важливим мовним засобом, що зустрічається в подільських переказах, є порівняння. Ось приклади: “Сокіл був середнього зросту, значно нижчий від прикажчика”³⁶; “...колись жив пан Дашкевич. Був він такий, як і всі пани...”³⁷.

Чільне місце в історичних переказах подільського регіону займають картини природи. Як правило, дається опис конкретної місцевості: “Тут раніше був маленький лісок, який займав круглу площу і називався “круголець”. Лісок вирубали, а місце так і зберегло дану назву”³⁸; “Колись стояли в нас козаки. Їх ополчення було на високій Чичорі. А попід Чичору – широчезний став, аж до Мартинівки і до нашої греблі розливався. Козаки у ставу коней купали. Йшли роки, всихав став”³⁹.

Художні засоби переважно використовуються у фабульних творах. Оскільки значна частина подільських переказів існує у формі хронікальних повідомлень, а тому майже не виділяється з побутової мови. Ось що писав з цього приводу К.Чистов: “Ми не можемо вважати кожний текст, що не має виробленої форми чи закінченого сюжету, дефектним [...]. Того, що ми називаємо фольклором у широкому розумінні цього слова [...]. Результатом недбалості збирача, забудькуватості або недоліку майстерності виконавця в крашому разі – “сировиною” для майбутніх сформованих творів”⁴⁰.

При вивченні творів українського фольклору дослідник часто зустрічається з текстами, зафіксованими на папері. Такий твір, “закріплений на папері, мимоволі входить у нашу свідомість своєю начебто нерухомістю (незмінюваністю). А між тим за межами свого запису він продовжує жити. Ми не можемо не брати до уваги моментність цього тексту, який перед нами, його зрозумілу плінність”⁴¹. Отже, критерій художності неможливо пізнати у відриві від “живого” переказу, від тієї емоційної дії, яку чинить респондент на слухача у час виконання. В оповіді все має значення: інтонація, живе слово, жест, коментарі, реакція слухачів і настрої самого оповідача. Все це додає текстові емоційної виразності. Однак записаний на папері цей текст уже не має такої емоційної дії. Отже, у вивченні поетики переказів важливо враховувати особливості виконання твору, особи оповідача і впливу твору на слухача.

Важлива роль в художньому оздобленні історико-героїчних переказів з Поділля належить композиції. Оповідання найчастіше мають вільні початки й закінчення. Оповідь будується за логікою події, розкриваючи її послідовно. Однак часто така послідовність порушується і оповідь стає “неправильною”. Наприклад, переказ оповідає: “А було це дуже давно. Ше дід розказував нам. Жило на березі річки нашої Бушанки плем’я, а люди ті молилися Сонцю, якимось другим богам. Там навіть видобано на скалі людину, дерево і кугуга. Але там колись був Ігор, князь, кажуть був. Він шось там тоже видобав. Але скоро то воль засипалося землею”⁴².

Історичний переказ переважно фрагментарний. Однак саме в цьому полягає його особливість: розповісти про те, що було колись, а як саме це зробити – це не важливо. Головне – текст, певна історія.

Важливою у структурі переказу є роль респондента. Передати переказ може всякий, але по-різному. Хороший оповідач переважно сам поетично ілюструє свою історію в процесі викладу. Якщо його мова барвиста, багата епітетами, порівняннями, яскрава і емоційна, насичена експресією, то переказ виглядатиме цікавим, сприйматиметься як проста хронікативна довідка. Це можна простежити на переказах про одну і ту ж подію, які з уст різних осіб звучать по-різному. Так, історико-героїчні перекази про княжну Більчу в одному варіанті мають форму хронікату⁴³, а в іншому – збагачені художньо-переконливим цікавим сюжетом⁴⁴. Зрозуміло, що треба враховувати й те, яка форма вибрана для передачі певного змісту, яку мету переслідував оповідач: чи повідомити певний факт з історії народу, чи ж захопити слухача чимось незвичайним. Відтак різними будуть і поетичні засоби, застосовані респондентом. Іншими словами, естетична цінність переказів залежить і від оповідача, якого можна вважати й творцем того чи іншого народного твору.

Результати польових експедицій показали, що, на жаль, хороших оповідачів жанру переказів і легенд стає все менше. Перекази існують там, де є яке-небудь пам’ятне місце. Воно може бути селом, водоймищем, наприклад, у с.Базалія (Теофіпольський р-н, Хмельн. обл.) є водоймище Козачка тощо. Місцеві жителі пов’язують назву водойми з подіями національно-визвольної війни⁴⁵.

Треба вказати і на те, що історико-героїчні перекази передають патріотичні ідеали народу наступним поколінням, пробуджують народну самобутність, надихають на боротьбу із загарбниками, містять пізнавальну інформацію, виражають національні уявлення, вдачу, звичаї, зрозуміло, при цьому спираючись на місцеві уявлення та звичаї.

Народний переказ тяжіє до прив'язаності до певної місцевості. Тому респондент десь навіть підсвідомо прагне змусити слухачів перенестися на те місце, або в той час, про що оповідає. Якщо ж розповідь все-таки ведеться на віддалі від того місця, де відбувалися події, то показує на нього жестом або пояснює словом – наприклад, “там, за селом, є величезний яр”; “ось там є гора” і так далі. Якщо ж розповідь ведеться безпосередньо на місці події, то необхідність в цьому відпадає, а натомість оповідач деталізує свою історію, прагне до найменших подробиць, з документальною точністю представити хід подій.

Кожен оповідач виконує твір по-різному. Це залежить від індивідуальних здібностей, настрою оповідача, характеру матеріалу, місця виконання, аудиторії. Якщо мова йде про події загальнонаціонального значення, то оповідач прагне надати розповіді високого стилю, висловлюючи тим самим ставлення до героя або події.

Отже, можемо говорити про історико-героїчні перекази із Поділля як про особливий фольклорний жанр із своїми художньо-стильовими особливостями: установка на достовірність, ретроспективність, прикріпленість до місця або об'єкту переважно зумовлені інформативною функцією. Подільські перекази не є застиглою формою народної прози. Їхній зміст змінювався з плином часу. Сюжети й герої історико-героїчних переказів різні. Для історичних переказів характерні свої герої. Це, як правило, люди, пов'язані з поворотними моментами історії України. В основу сюжету покладений найбільш яскравий, помітний епізод з життя такого персонажа, що мав місце на окресленій території: події національно-визвольної боротьби під проводом Б.Хмельницького, повстання селян проти польської шляхти на чолі з У.Кармалюком, гайдамацький рух на Поділлі тощо.

Примітки:

1. Про образ Кармалюка та його побратимів // Зап. 11.07.1982 р. Л. А. Боднар від Ганни Семенівни Мисліцької, українка, у с.Гуменці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів Навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (далі – Архів ННЛЕ). – Зшиток № 68, 1997 р. – С. 179.

2. Про народного месника Сокола у селі Княжпіль та про походження Сокілка-каменя // Зап. 27.12.2002 р. М. В. Огородник від Лілії Максимівни Ковтуняк, 1941 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Княжпіль Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 105, 2002 р. – С. 375.

3. Про походження назви села Завадинці. А. // Зап. 19.08.1997 р. С. Громницька від Адама Броніславовича Шароварського, 1926 р.н., осв. 7 кл., колгоспник, українець, у с.Завадинці Городецького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток

№ 68, 1997 р. – С. 192.

4. Про походження назви села Завадинці. Б. // Зап. 02.06.2007 р. В. В. Купльовська від Станіслава Станіславівни Бігун, 1935 р.н., осв. 7 кл., ланкова, українка, у с.Завадинці Городоцького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 130, 2007 р. – С. 297.

5. Чернопиский, М. Г. Українська усна народна словесність. Прозові жанри, паремії і драма. Дидактичні матеріали і методичні поради до практичних занять: навчальний посібник / Михайло Гнатович Чернопиский. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 35.

6. Тищенко, В. І. Устим Кармалюк в усній народній творчості / Віктор Іванович Тищенко // Народ про Кармалюка: збірник фольклорних творів / упоряд., вступ. ст. та приміт. В. І. Тищенка. – К.: Наукова думка, 1961. – С. 7.

7. Село Вовковинці // Зап. 27.06.1980 р. В. Кук від А. Г. Стрельцової, 1893 р.н., осв. початкова, українка, у смт.Вовковинці Деражнянського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 70, 1977–1980 рр. – С. 377.

8. Про походження назви села Москалівка // Зап. 12.07.1996 р. Л. М. Василюшина від Марії Яківни Хитрої, 1930 р.н., осв. середня, вихователька дитячого садка, українка, у с.Москалівка Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 51, 1996 р. – С. 340.

9. Село Вовковинці // Зап. 27.06.1980 р. В. Кук від А. Г. Стрельцової, 1893 р.н., осв. початкова, українка, у смт.Вовковинці Деражнянського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 70, 1977–1980 рр. – С. 377.

10. Про скасування кріпосного права // Зап. 12.08.1995 р. Т. В. Шевчук від Марії Василівни Труги, 1915 р.н., осв. 2 кл., колгоспниця, українка, у с.Великі Каленичі Полонського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 68, 1997 р. – С. 280.

11. Там само. – С. 280.

12. Там само. – С. 280.

13. Азбелев, С. Н. Отношения предания, легенды и сказки к действительности: С точки зрения разграничения жанров / Сергей Николаевич Азбелев // Славянский фольклор и историческая действительность: сб. статей. – М., 1965. – С. 11.

14. Путилов, Б. Н. Современные проблемы исторической поэтики фольклора в свете историко-типологической теории / Борис Николаевич Путилов // Фольклор. Поэтическая система. – М., 1977. – С. 20-21.

15. Про село Кочубіїв // Зап. 24.11.1984 р. Л. М. Паламар від Феодосії Григорівни Палагнюк, 1917 р.н., українка, у с.Кочубіїв Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 5, 1984 р. – С. 136.

16. Про походження назви села Новоселиця // Зап. 28.12.1984 р. В. В. Ліщук від А. С. Шестопап, 1899 р.н., українець, у с.Новоселиця Полонського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 5, 1984 р. – С. 150.

17. Викрадення Корчинської // Зап. 1981 р. С. В. Горпинчук від Ганни Петрівни Нетреби, 1922 р.н., українка, у с.Островчани Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 1, 1981 р. – С. 16.

18. Дідові пригоди з Кармалюком // Зап. 20.08.2006 р. О. Л. Микуляк від Ніни Семенівни Шевчук, 1987 р.н., осв. 3 кл., доярка, українка, у с.Лідихівка Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 121, 2006 р. – С. 55.

19. Зустріч діда з Кармалюком // Зап. 19.08.2006 р. О. Л. Микуляк від Ніни Семенівни Шевчук, 1987 р.н., осв. 3 кл., доярка, українка, у с.Лідихівка Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 121, 2006 р. – С. 53.

20. Казав мій дід // Змієві вали: Українські легенди та перекази / передм., упоряд. і прим. С. Мишанича. – К.: Веселка, 1992. – С. 130-132.

21. Най буде Максимівка // Зап. 08.05.2007 р. У. Б. Шавель від Марти Андріївни Зулян, 1927 р.н., осв. 4 кл., ланкова, українка, у с.Михайлівка Борщівського р-ну Тернопільської обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 130, 2007 р. – С. 296.

22. Там само. – С. 296.

23. У морози віків загубилася історія кудинських земляних валів // Зап. 12.12.2001 р. О. М. Попіль від Катерини Іванівни Редевич, 1947 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Новокосятинів Летичівського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 103, 2001 р. – С. 89.

24. Про образ Устима Кармалюка та його побратимів // Зап. 11.07.1982 р. Л.А.Боднар від Ганни Семенівни Мисліцької, українка, у с.Гуменці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 68, 1992 р. – С. 179.

25. Кармалюк і багач // Зап. 08.12.2003 р. В. М. Томчишина від Йосипа Миколайовича Навроцького, 1949 р.н., осв. середня, столяр, українець, у смт.Чорний Острів Хмельницького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 109, 2003–2004 рр. – С. 346.

26. Як Кармалюк побував на весіллі // Зап. 10.08.1992 р. П. П. Гейвах від Олександра Даниловича Гавщука, 1916 р.н., українець, у с.Абрикосівка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 29, 1992 р. – С. 139.

27. Зустріч із Кармелюком // Зап. 23.07.1999 р. О. В. Кулик від Ольги Олександрівни Галавінської, 1949 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Вербка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 72, 1999 р. – С. 177.

28. Смерть Кармелюка // Народ про Кармалюка: збірник фольклорних творів / упоряд., вступ. ст. та приміт. В. І. Тищенко. – К.: Наукова думка, 1961. – С. 220-223.

29. Козацька долина // Зап. 10.07.1993 р. Л. В. Греблюк від Віталія Павловича Підгурського, українець, у с.Горична Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. / Архів ННЛЕ. – Зшиток № 33, 1993 р. – С. 214.

30. Про тяжкі часи голодомору 1932–1933 років у Чечельниках // Зап. 23.06.1992 р. С. А. Говорушко від Івана Юхимовича Говорушко, 1918 р.н., осв. середня, українець, у с.Чечельник Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 27, 1992 р. – С. 3.

31. Більче-Золоте // Зап. 06.08.1996 р. І. Г. Бей від Ольги Іллівни Сабали, 1948 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Більче-Золоте Борщівського р-ну Тернопільської обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 51, 1996 р. – С. 196.

32. Кармелюкові сльози // Зап. 14.08.1981 р. І. А. Побожна від Г. І. Міліщука, 1908 р.н., осв. 7 кл., українець, у с.Маліївці Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 70, 1977–1980 рр. – С. 367.

33. За часів голодомору // Зап. 20.08.2006 р. О. М. Куницька від Зої Захарівни Сороки, 1938 р.н., осв. 10 кл., фельдшер-акушер, українка, у с.Паплинці Старосинявського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 125, 2006 р. – С. 159.

34. Про голод у Нагорянах // Зап. 19.06.1992 р. І. З. Максимчук від Марії Павлівни

Доляник, 1917 р.н., без осв., колгоспниця, українка, у с.Нагоряни Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 27, 1992 р. – С. 44.

35. Коли була війна... // Зап. 02.10.1982 р. А. І. Петровська від Івана Наумовича Львовського, 1927 р.н., осв. 7 кл., вагар, українець, у с.Михнівці Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 2, 1982 р. – С. 310.

36. Про народного месника Сокола у селі Княжпіль та про походження Сокілкаменя // Зап. 27.12.2002 р. М. В. Огородник від Лілії Максимівни Ковтуняк, 1941 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Княжпіль Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 105, 2002 р. – С. 375.

37. Про походження назви села Дашківці // Зап. 05.06.1979 р. Г. О. Коломієць від А. І. Шаповалової, 1901 р.н., осв. церковно-приходська, голова колгоспу, українка, у с.Дашківці Віньковецького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 70, 1977–1980 рр. – С. 383.

38. Урочище Круголець // Зап. 22.07.1997 р. Валентина Петрівна Канарська від Анатолія Борисовича Гарбара, 1952 р.н., осв. вища, вчитель Кадиївської ЗОШ, українець, у с.Кадиївці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 83, 1979–1999 рр. – С. 333.

39. Козацька долина // Зап. 03.01.2005 р. Л. В. Синіцька від Марії Миколаївни Гончарук, 1924 р.н., осв. 2 кл., фермер, українка, у с.Бережанка Хмельницького р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 113, 2004 р. – С. 198.

40. Чистов, К. В. К вопросу о принципах классификации жанров устной народной прозы / Кирилл Васильевич Чистов. – М.: Наука, 1964. – С. 12-13.

41. Путилов, Б. Н. Современной проблемы исторической поэтики фольклора в свете историко-типологической теории / Борис Николаевич Путилов // Фольклор. Поэтическая система. – М., 1977. – С. 19.

42. Скала з вибитим оленем // Зап. 10.07.1985 р. Н. П. Ошовська від Розалії Людвигівни Ошовської, 1903 р.н., без осв., українка, у с.Буша Ямпільського р-ну Вінницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 10, 1986 р. – С. 385.

43. Більче-Золоте // Зап. 06.08.1996 р. І. Г. Бей від Ольги Іллівни Сабали, 1948 р.н., осв. вища, вчитель, українка, у с.Більче-Золоте Борщівського р-ну Тернопільської обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 51, 1996 р. – С. 196.

44. Чому Більче, та ще й Золоте? // Зап. 04.06.2007 р. Т. М. Кащшин від Параски Григорівни Вітишин, 1922 р.н., осв. 4 кл., українка, у с.Більче-Золоте Борщівського р-ну Тернопільської обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 130, 2007 р. – С. 247.

45. Водоймище Козачка // Зап. 10.08.2006 р. Н. М. Миколайчук від Тетяни Василівни Іванюшко, 1942 р.н., осв. 7 кл., доярка, українка, у с.Базалія Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Архів ННЛЕ. – Зшиток № 125, 2006 р. – С. 156.

Резюме

В статті досліджується питання про поезію подолянських історико-героїчних передань, в частині аналізується група історических передань і дається їх структурний аналіз.

Ключеві слова: Подоля, фольклористика, народне предання, поезика, неказочна проза.

Одержано 20 березня 2013 р.